

Ma.sc. Ardit GASHI*

PARIMI I SHQYRTIMIT DHE HETIMIT NË PROCEDURËN KONTESTIMORE

Abstrakt

Procesi civil juridik varësisht nga natyra e çështjeve apo problemeve, mund të zhvillohet sipas procedurës kontestimore, jokontestimore dhe përmbarimore. Në rastin tonë, punimi në fjalë, ka për qëllim studimin dhe shtjellimin e vetëm dy parimeve bazike të procedurës kontestimore. Fillimi, zhvillimi dhe përfundimi i procedurës kontestimore do të jetë i drejtë dhe mirëfilltë, vetëm atëherë kur respektohen në përpikëri të gjitha parimet e saj. Krahas trajtimit të këtyre dy parimeve (parimi i shqyrtimit dhe hetimit), vihen në pah edhe ndërlidhshmëria, afërsia dhe bashkëndimi i këtyre parimeve, me parimet e tjera të procedurës kontestimore. Në këtë kuptim, është i rëndësishëm shqyrtimi shkurtimisht i nocionit të parimeve në përgjithësi dhe rëndësia e tyre si udhërrëfyes të procedurës kontestimore. Ndërsa pjesa tjetër, trajton në mënyrë të detajuar parimin e shqyrtimit dhe hetimit, si nocioni dhe vështrimi analitik në aspektin historik dhe komperativ, nga e drejta romake, deri tek e drejta pozitive. Në kuadër të legjislacionit pozitiv, është konsideruar si e dobishme krahasimi i legjislacionit të Kosovës, me atë të disa vendeve më reprezentative të sistemit të së drejtës civile dhe sistemit anglosakson, si dhe disa prej akteve ndërkombëtare dhe evropiane relevante.

1. SHKURTIMISHT LIDHUR ME KONCEPTIN E PARIMEVE NË PROCEDURËN KONTESTIMORE

Procesi gjyqësor civil duhet të kuptohet si mekanizëm i sistemit juridik për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve ndërmjet palëve private, ndërsa e drejta e procedurës civile paraqet një tërësi të normave juridike të cilat i japin formë dhe strukturë këtij mekanizmi.¹ Procedura kontestimore paraqet atë pjesë të

* Kandidat në Studimet e Doktoratës, Drejtimi Juridik Civil, Fakulteti Juridik, Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”.

¹ Jay M., Feinman, *American Law*, pg. 95, Third Edition, Oxford 2010.

procedurës civile përmes të cilës gjykata vërteton, vendos dhe shpall me vendim gjyqësor ekzistimin e të drejtës të njëres prej palëve gjyqësore (paditësit apo të paditurit). Për të rezultuar tek një vendim i tillë, gjykata duhet të zhvilloj një sërë veprimesh juridike procedurale. Ky proces përbëhet në radhë të parë nga veprimet juridike të paditësit, gjykatës dhe palës së paditur, në raste të caktuara edhe personave të tretë të involvuar në proces. Të gjitha këto veprime juridike procedurale, janë të mbështetura në disa parime bazike, karakteristikë për procedurën civile dhe procedurën kontestimore, e të cilat më pastaj janë të konkretizuara me dispozita ligjore specifike.

Me nocionin ‘parim’ (princip, maksimum) nënkuptohet një përfundim i përgjithshëm që del nga njohja e botës dhe që vihet në themel të një teorie, të një botëkuptimi a të një disipline shkencore. Në procedurën kontestimore, me këtë term quhen rregullat që përshkojnë aktivitetin të cilin e përshkojnë subjektet e të drejtës në proces, me qëllim të mbrojtjes të te drejtave subjektive civile, dhe se njohja këtyre parimeve është e domosdoshme sikurse për ligjdhënësin ashtu edhe për atë që i zbaton normat e nxjerra nga ligjdhënësi.² ‘Parimet’ janë rregulla të përgjithshme, themelore apo norma abstrakte të cilat nxjerrën prej shumë nocioneve (instituteve) të cilat janë më pak abstrakte dhe të vlejshme për të gjitha rastet e përfshira apo rregulluara me norma me specifike.³ Njëpërmyjet tyre shprehen qëllimet e caktuara juridike-politike dhe juridike-teknike të cilat realizohen në procedurë dhe që shprehen si udhërrëfyes të procedurës civile. Njëkohësisht këto parime shprehin karakteristikat thelbësore të procedurës si metodë e mbrojtjes juridike dhe paraqesin udhërrëfyes dhe ide e cila shpie në formësimin e instituteve procedurale,⁴ dhe determinimin e përmbajtjes dhe veçorive kryesore të këtyre instituteve të cilat në vazhdimësi përcjellin mbarëvajtjen e procesit civil.⁵

Sipas legjislacionit në Kosovë, procedura civile në përgjithësi dhe procedura kontestimore në veçanti është e karakterizuar nga një varg i parimeve. Disa prej këtyre parimeve janë karakteristikë dhe të përbashkëta për gjithë sistemin gjyqësor të cilat janë të proklamuar me aktin më të lartë juridik, pra me kushtetutë, kështu duke përbërë kategori kushtetuese, si dhe parimet të cilat e karakterizojnë me tepër procedurën kontestimore e të cilat parashihen në dispozitat ligjore mbi procedurën kontestimore. Procedura kontestimore para se gjithash bazohet në parimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë, parimin e pavarësisë së gjykatës, parimin e disponibilitetit dhe

² Brestovci, F., *E drejta procedural e civile I*, fq. 31, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2004.

³ Lluqiç, R., *Metodologjia e së drejtës*, fq. 257, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2012.

⁴ Janievski, A., Zoroska, T., *E drejta procedurale civile*, fq. 67, Libri parë, Universiteti i Evropës Juglindore, Shkup 2009.

⁵ Vasili, J., *Procedura civile e Republikës së Shqipërisë*, fq. 11, Tiranë 2005.

oficialitetit, parimin e publicitetit dhe parimin direkt, parimin e oralitetit dhe gjykimit në të shkruar, parimin e kontradiktorialitetit, parimin i shfrytëzimit me ndërgjegje i të drejtave procedurale, parimin e dhënies së ndihmës palës së paudhëzuar, parimin e ekonomizimit të gjykimit dhe parimin e të vërtetës materiale.

2. NOCIONI I PARIMIT TË SHQYRTIMIT DHE HETIMIT

Esenca e tërë procesit kontestimorë konsiston në gjetjen apo arritjen e të vërtetës materiale dhe kualifikimin juridik të saj. Ndërsa, qëllimi final është realizimi dhe mbrojtja juridike e të drejtës subjektive civile të palës, të cilës i është cenuar ajo e drejtë. Mirëpo, për të arritur deri tek e vërteta, gjykata kalon në disa faza, duke filluar ato përgatitore, shqyrtuese, hetuese deri tek ajo e marrjes së një vendimi meritore. Në këtë proces, padyshim të një rëndësie të veçantë paraqet mbledhja dhe grumbullimi i fakteve, që përbën ‘themelin faktik’ në të cilat do të bazohet gjykata. Varësisht nga ajo se kush kontribuon në ofrimin materialit faktik dhe provave, palët me iniciativën e tyre, apo gjykata sipas detyrës zyrtare, kemi edhe parimin e shqyrtimit dhe hetimit në procedurën kontestimorë. Pra, parimi i shqyrtimit dhe hetimit si metoda të punës e zgjidhin çështjen e iniciativës (të drejtave dhe detyrave) për grumbullimin e materialit procedural, në bazë të të cilit, gjykata sjell vendimin meritore mbi kërkesëpadinë. Materialin procedural e përbëjnë: a) faktet mbi të cilat janë mbështetur kërkesat e palëve, b) mjetet provuese me të cilat vërtetohen ato fakte, c) rregullat e përvojës, d) rregullat juridike, me ndihmën e të cilave gjykata sjell përfundime lidhur me gjendjen faktike dhe bazën juridike të kërkesës.⁶

Sipas Ligjit për procedurën kontestimorë, palët kanë për detyrë të paraqesin të gjitha faktet mbi të cilat i mbështesin kërkesat e veta dhe të propozojnë prova me të cilat konstatohen faktet e tilla, pra ky obligim ligjor përbën edhe vetë bazën e parimit të shqyrtimit në procedurën kontestimorë. Ndërsa, përcaktimi ligjor se, edhe gjykata është e autorizuar t’i vërtetojë faktet të cilat palët nuk i kanë paraqitur, si dhe t’i marrë edhe provat të cilat palët nuk i kanë propozuar,⁷ përbën bazën e parimit të hetimit në procedurën kontestimorë.

Sipas parimit të shqyrtimit, konsiderohet se palët obligohen të sjellin faktet⁸ dhe provat,⁹ sipas maksimës latine *da mihi factum dabo tibi ius*.¹⁰ Detyra e

⁶ Janievski, A., Zoroska, T., *E drejta procedurale civile (E drejta kontestimorë)*, fq. 73.

⁷ Neni 7 paragrafi 1 dhe 2 i LPK.

⁸ Neni 253 paragrafi 1 (b) i LPK.

⁹ Neni 319 paragrafi 1 dhe 2 i LPK.

gjykatës në këto raste do të konsistojë vetëm në shqyrtimin e këtyre fakteve, dhe se informatat e tjera që do të kenë mundësi të arrijnë të gjykata, nuk do të merren parasysh.¹¹ Këto rregulla dhe dispozita ligjore kanë shërbyer si premisa që në shkencë të krijohet një parim i veçantë, parimi i shqyrtimit, i cili ndryshon nga parimi i disponibilitetit. Sipas këtij parimi i jepet primati palëve dhe iniciativës së tyre për grumbullimin dhe formimin e materialit procedural.

Në anën tjetër, në disa raste vullneti dhe kapaciteti i palëve është i pamjaftueshëm në ofrimin e fakteve, atëherë bëhet i nevojshëm intervenimi dhe aktivizimi i gjykatës, që ajo sipas detyrës zyrtare dhe autorizimeve të saj, të intervenojë grumbullimin dhe vërtetimin e këtyre fakteve. Në rastin e tillë, kemi të bëjmë me ‘parimin e hetimit’. Sipas këtij parimi, konsiderohet se gjykata sipas detyrës zyrtare obligohet në nxjerrjen e fakteve, marrjen e provave dhe hetimin e çështjes,¹² edhe përkundër faktit se palët nuk i kanë paraqitur ato fakte dhe prova. Këto ndryshe quhen edhe si veprimet ‘ex officio’ të gjykatës në hetimin e çështjes. Kjo nënkupton se, ligji i ka caktuar gjykatës një rol aktiv në shtjellimin dhe qartësimin e të gjitha fakteve në lidhje me pretendimet e palëve. Pra, gjykata do të kujdeset që palët të parashtrajnë të gjitha faktet relevante dhe t’i plotësojnë ato, të japin sqarime të nevojshme, përmes pyetjeve të gjykatës të ofrojnë edhe fakte të tjera të reja dhe prova me të cilat do të vërtetoheshin ato fakte. Me fjalë të tjera, parimi i shqyrtimit dhe hetimit lidhet direkt me ‘rolin’ e subjekteve procedurale në grumbullimin e materialit procedural.

Në lidhje me grumbullimin e materialit procedural, në literaturë nganjëherë mund të hasim edhe termet ‘pandërmjetësi’ apo *parimin e pandërmjetësisë* dhe termin ‘ndërmjetësi’ apo *parimin ndërmjetësisë*. Që të dy këto nocione apo parime lidhen me çështjen se, a duhet të ketë përbërje të njëjtë trupi gjykues sikurse me rastin e grumbullimit të materialit procedural të tillë, ashtu edhe me rastin e dhënies së vendimit meritor lidhur me objektin e kontestit. Thuhet se procedura është e rregulluar sipas parimit të pandërmjetësisë, në qoftë se lidhur me çështjen e vendimmarrjes (dhënies së aktgjykimit), gjykata është e përberë nga i njëjti trup gjykues para të cilëve është shqyrtuar çështja (faktike dhe juridike) dhe janë marr provat lidhur me te. Ndërsa, sipas parimit të ndërmjetësisë, gjykata vepron në përbërje tjetër gjatë grumbullimit të materialit procedural, dhe në përbërje tjetër në

¹⁰ Shih, Brestovci, F., *E drejta procedural civile I*, fq. 34; Janievski, A., Zoroska, T., *E drejta procedurale civile (E drejta kontestimore)*, fq. 73.

¹¹ Morina, I. Nikçi, S., *Komentar i Ligjit për Procedurën Kontestimore*, fq. 40.

¹² Neni 320 i LPK që përcakton se: “Gjykata është e autorizuar që t’i marrë edhe provat që nuk i kanë propozuar palët, po që se konstaton se ato tentojnë të disponojnë me kërkesat me të cilat nuk kanë të drejtë të disponojnë (neni 3 paragrafi 3 i këtij ligji)”.

procedurë të dhënies së aktgjykimit.¹³ Legjislacionet e vendeve të ndryshme, përmbajnë zgjidhje të ndryshme dhe japin përgjigje të ndryshme sa i përket këtyre parimeve. E drejta jonë parimisht dhe fuqishëm e mbështet parimin e pandërmejtësisë, madje të vepruarit në kundërshtim me këtë parim shpie në shkelja thelbësore e dispozitave të procedurës kontestimore.¹⁴ Përjashtimisht, mund të ndodh ndryshe, në rastin kur gjykata e shkallës së dytë e prishë aktgjykimin e gjykatës së shkallës së parë dhe çështjen ia kthen të njëjtës gjykatë për rigjykim, ku ajo mund të urdhërojë që rishqyrtimi i çështjes të bëhet nga gjyqtari tjetër,¹⁵ apo në rastin e përsëritjes së procedurës.¹⁶ Por duhet të kemi parasysh faktin se gjatë shqyrtimit të çështjes kontestimore, nganjëherë në procesin e të provuarit të fakteve nuk mjafton dijenia e gjyqtarit dhe në këto raste nevojitet angazhimi i ekspertëve të fushës përkatëse – ekspertiza (varësisht nga kontesti)¹⁷, që në një mënyrë kemi ‘ndërmjetësi’. Ose rasti kur veprimet procedurale të kryera nga gjykata inkompetente (këqyrja në vend, ekspertimi, dëgjimi i dëshmitarëve etj.) nuk janë të pavlefshme vetëm nga shkaku se i ka kryer gjykata inkompetente, mirëpo mbesin valide dhe nuk ka nevojë që përsëri të kryhen. Ose rasti kur gjykata e shkallës së dytë bazohet në faktet dhe thëniet e përmbledhura në procesverbalin dhe materialin provues të formuar nga gjykata e shkallës së parë.

Nga kjo shihet lidhja e ngushtë e parimit të shqyrtimit dhe hetimit, para se gjithash, me parimin i së vërtetës materiale, parimin e disponibilitetit dhe parimin oficialitetit, si dhe me parimin e oralitetit dhe parimin me shkrim në procedurën kontestimore.

3. PARIMI I SHQYRTIMIT DHE HETIMIT NË TË DREJTËN ROMAKE DHE MESJETARE

Kur bëhet fjalë për parimin e shqyrtimit dhe hetimit në procedurën kontestimore, duhet pasur parasysh se roli i këtyre parimeve apo zbatimi i

¹³ Shih, Pozniq, B. *E drejta e procedurës civile*, fq. 176.

¹⁴ Neni 182 paragrafi 2 pika (a), i LPK që përcakton: “*Shkelja thelbësore e dispozitave të procedurës kontestimore ekziston gjithmonë: a) në qoftë se gjykata është përbërë jo sipas dispozitave ose në qoftë se në nxjerrjen e aktgjykimit ka marrë pjesë gjyqtari që nuk ka marrë pjesë në seancën kryesore;...*”

¹⁵ Neni 198 paragrafi 3 i LPK.

¹⁶ Neni 241 paragrafi 1 i LPK.

¹⁷ Neni 356 i LPK i plotësuar me nenin 21 i Ligjit për ndryshim dhe plotësim të LPK, që përcakton: “*Gjykata exofficio ose me propozimin e palëve mundë të bëjë të provuarit me anë të ekspertizës, sa herë që për vërtetimin apo sqarimin e fakteve, apo të rrethanave të caktuara nevojitet dijeni profesionale të cilën nuk e ka gjyqtari i çështjes*”.

njërit ose i tjetrit, nuk ka qenë i njëjtë dhe ekuivalent në faza të të ndryshme të zhvillimit të shkencës dhe sistemeve juridike. Madje, po ashtu duhet pasur parasysh se, roli i këtyre dy parimeve edhe në ditët sotshme ndryshon nga vendi në vend,¹⁸ sepse tek disa vërehet roli më i theksuar i njërit ose tjetrit.

Për shkak se parimi i shqyrtimit dhe hetimit i referohen aktivitetit të përgjithshëm në formimin e materialit provues, hetimin provues dhe mbledhjen e provave dhe fakteve, në vazhdimësi edhe historikisht, kjo ka përbërë një temë bazë dhe komplekse, si në lidhje me tipologjinë e provave dhe vlerës që përmbajnë ato, ashtu edhe përsa i përket identifikimit të palës të cilës i takon barra e provave.

Në të drejtën romake, procesin civil e ka karakterizuar parimi i shqyrtimit. Sipas të drejtës romake, kërkesa për prova dhe paraqitja e provave ka qenë detyrë e palëve, ndërsa gjyqtarit i ndalohej iniciativa provuese sipas maksimës *iudex alligata et probata partium decidere debet*.¹⁹ Ndërsa, parimi i hetimit apo autorizimet e gjyqtarit në hetimin e çështjes që njihen nga e drejta pozitive aktualisht, në të drejtën romake mund të kishte eventualisht karakter plotësues dhe absolutisht nuk kishte qellim të derogimit apo përjashtimit të parimit të shqyrtimit. Në rast të mungesës dhe pamundësisë së provimit të ndonjë fakti nga ana e palës pretenduese, gjyqtari duhej t'a konsideronte faktin si 'inekzistent' dhe për pasojë nxjerrte vendim të disfavorshëm për palën që kishte për detyrë të provonte faktin e tillë.²⁰

Gjatë periudhës mesjetare në Evropë, ishte krijuar një sistem tërësisht ndryshe, i karakterit feudal, i cili padyshim kishte afektuar dhe implikuar edhe sistemin e të drejtës procedurale. Për dallim nga e drejta romake, ku sistem ishte i bazuar në të drejtën kanonike. Dhe në varësi nga burimet formale dhe materiale të atij sistemi juridik, rezultonte edhe vetë karakteri i të drejtës procedurale. Procesi gjyqësor zhvillohej në gjykatat e tipit të gjykatave klerikale të karakterizuara me veprime të natyrës së officialitetit.²¹ Kjo nënkuptonte se sistemi procedural në përgjithësi karakterizohet me parimin e hetimit të tipit inkuizitor, ku sipas të cilit iniciativa për grumbullimin e materialit procedural, fakteve dhe provave e bënte gjykata. Andaj edhe mund të thuhet se në këtë kohë në të drejtën procedurale të

¹⁸ C.H. van Rhee, *Harmonisation of civil procedure: an historical and comparative perspective*, pg. 1-2.

¹⁹ Borkowski, A., Du Plessis, P., *E drejta romake*, fq.113, Universiteti Evropian i Tiranës, Tiranë 2004.

²⁰ Dhima, K., *E drejta romake*, fq.274, Botimi I, Tiranë 2007.

²¹ L. Fowler-Magerl, *Ordines iudicarii and Libelli de ordine iudiciorum (from the middle of the twelfth to the end of the fifteenth century)*, pg.29, Typologie des sources du Moyen Âge occidental, fasc. 63 A-III.1*, Brepols, Turnhout, 1994. Also, R.C. van Caenegem, 'History of European Civil Procedure' pg.16. C.H. van Rhee, 'Civil Procedure: A European Ius Commune?', pg.4, European Review of Private Law, p. 589-611, Maastricht University 2000.

pothuajse të gjitha shteteve evropiane më se shpeshti ka dominuar parimi i hetimit.²²

4. PARIMI I SHQYRTIMIT DHE HETIMIT PAS REVOLUCIONIT FRANCEZ (FRANCË, GJERMANI, AUSTRI, SHQIPËRI DHE ANGLI)

Me Revolucionin Francez dhe ngjarjet që pasuan pas vitit 1789, eliminohen institutet e të drejtës mesjetare feudale, e cila në aspektin formal procedural në përgjithësi ishte tipit inkuizitor, ku vend qendror zinte parimi i hetimit. Të gjitha këto institute, u zëvendësuan me vlerat e të drejtës natyrore, ku para se gjithash përfshihej e drejta natyrore e pronës, lirisë së kontraktimit, familjes, trashëgimisë, etj., të cilat ishin përmbajtur apo kodifikuar në Kodin Civil Francez (KCF) të vitit 1804.²³ Gjatë kësaj kohe, përveç KCF do nxirret dhe Kodi i Procedurës Civile të Francës (*Code de procédure civile* 1806).²⁴ Kodi i Procedurës Civile të Francës (KPCF) do të influencojë juridiksionin e një numri të madh të vendeve Evropiane.²⁵ Sipas këtij kodi, procedura kontestimore karakterizohet dhe ishte organizuar nga pikëpamja liberaliste (individualiste). Sipas kësaj pikëpamje, gjykimi është çështje private e palëve të interesuara, i cili nuk është gjë tjetër përveç një konflikt i interesave ndërmjet dy palëve në të cilën është hapur një fushë e gjerë e vullnetit procedural të tyre. Si pasojë e kësaj pikëpamje ka rrjedhur edhe mendimi se palët kanë rolin kryesor në gjykimin civil, dhe se prej vullnetit të tyre varet zhvillimi i procesit dhe rrjedha e tij.²⁶ Kjo argumentohet me faktin se, sipas dispozitave të këtij kodi, iniciativa për fillimin dhe zhvillimin e procedimit në pikëpamje të kohës rrjedh nga palët, pastaj seancat gjyqësore gjithashtu caktohen sipas iniciativës së palëve. Në procedimin tillë palët janë ato të cilat përcaktojnë mbledhjen e fakteve dhe provave, ndërsa gjykata nuk mund të përdorte mjete tjera provimi përveç atyre të propozuara nga palët.²⁷ Në këtë

²² Shih, Janievski, A., Zoroska, T., *E drejta procedurale civile - E drejta kontestimore*, fq. 73;

²³ Zweigert & Kotz, *Njohuri për të drejtën e krahasuar (Parime Themelore)*, fq. 110, Botimi i dytë, Tiranë 2008.

²⁴ C.H. van Rhee, *Civil Litigation in Twentieth Century Europe*, pg. 1, Harvard Law School, http://www.law.harvard.edu/programs/ames_foundation/BLHC07/Van%20Rhee%20case%20management.pdf (shikuar: Mars 2014).

²⁵ C.H. van Rhee, 'The Influence of the French Code de Procédure Civile (1806) in 19th Century Europe', pg.1. In: L. Cadiet & G. Canivet (eds.), *De la Commémoration d'un code à l'autre: 200 ans de procédure civile en France*, Paris: LexisNexis/Litec, p. 129-165.

²⁶ Cadiet, L. *Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law*, pg. 349, 366, 382, *Ritsumeikan Law Review (R.L.R)* No. 28, 2011.

²⁷ Neni 80, 254, 286, 303 i KPCF.

situatë shihet qartë roli pasiv i gjykatës dhe aplikimi i plotë i *parimit të shqyrtimit*. Mirëpo, me ndryshimet e mëvonshme të KPCF, ndërmjet viteve 1960-1970 kjo situatë ndryshon sepse nga kjo kohë do të vlejë parimi i bashkëveprimit, që nënkupton se roli i gjykatës dhe gjyqtarëve më nuk do të jetë pasiv por aktiv duke ushtruar kontrollin mbi çështjen në bashkëveprim me palët. Poashtu, gjykimi më nuk konsiderohet çështje thjeshtë private e palëve të interesuara, por do të konsiderohet shërbim publik (“service public”).²⁸ Kjo nënkupton se në këtë kontekst tani e tutje, përveç parimit të shqyrtimit, do të filloj të zbatohet edhe parimi i hetimit.

Për dallim nga KPCF i vitit 1806, i cili kishte paraparë dhe proklamuar liberalizmin procedural dhe rrjedhimisht parimin e shqyrtimit, Kodi i Procedurës Civile të Gjermanisë i vitit 1877 (KPCGJ) dhe Kodi i Procedurës Civile të Austrisë i vitit 1895 (KPCA) nuk kishin aprovuar këtë qasje apo koncept. Madje, inkorporimi i parimit të hetimit trajtohej edhe si karakteristik e këtyre kodeve. Përmendet se, njëra ndër pikat dalluese në mes të KPCF në njërën anë, dhe KPCGJ e KPCA në anën tjetër, është pikërisht çështja lidhur me rolin aktiv të gjykatës në mbledhjen dhe hetimin e fakteve ‘ex officio’. Pastaj, rolin e tyre në sigurimin që veprimet e ndryshme procedurale të kryhen sipas afateve e dhe stadeve të procedurës. Gjykata ‘ex officio’ ishte e obliguar të njoftonte palën kundërshtare lidhur me faktet, provat apo shkresat e parashtruara në gjykatë nga pala tjetër.²⁹ Kur përmendim KPCGJ dhe KPCA duhet të kemi parasysh edhe një varg të shtetesh apo kodifikimesh të cilat kanë qenë të influencuara nga këto kode. Rrjedhimisht, mund të thuhet se KPCGJ dhe KPCA përmbajnë kombinim të parimit të shqyrtimit dhe hetimit. Sipas KPCA roli dhe kontrolli i gjyqtarit kryesues ishte edhe me i fuqishëm edhe se ai i paraparë me KPCGJ.³⁰

Influenca e KPCA në të gjitha vendet evropiane ishte e madhe, ndërsa në veçanti, parimi i hetimit zinte vend të rëndësishëm në shumicën e legjislacioneve evropiane. Në këtë pikë, pra në lidhje me parimin e hetimin, KPCA kishte influencuar edhe vetë të drejtën procedurale gjermane, duke e fuqizuar edhe me tej rolin e gjyqtarit në hetimin dhe ndërmarrjen e veprimeve ‘ex officio’ në procesin civil.³¹

²⁸ Cadiet, L. *Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law*, pg. 349.

²⁹ C.H. van Rhee, *Civil Litigation in Twentieth Century Europe*, pg. 3, Harvard Law School, http://www.law.harvard.edu/programs/ames_foundation/BLHC07/Van%20Rhee%20case%20management.pdf (shikuar: Mars 2014).

³⁰ Oberhammer, P., Domej, T., *Germany, Switzerland and Austria (CA 1800-2005)*, pg.135, in: C.H. van Rhee, *European Traditions in Civil Procedure*, pg.3, Intersentia Antwerpen-Oxford 2005.

³¹ C.H. van Rhee, *Civil Litigation in Twentieth Century Europe*, pg. 6, Harvard Law School, http://www.law.harvard.edu/programs/ames_foundation/BLHC07/Van%20Rhee%20case%20management.pdf (shikuar: Mars 2014).

Legjislacioni i Shqipërisë kishte proklamuar parimin e shqyrtimit, së paku deri në vitin 2009. Kjo situatë nuk është habitshme kur merret parasysh fakti se, e drejta civile në Shqipëri, duke filluar nga Kodi Civil i Shqipërisë i vitit 1929, ishte inspiruar dhe ndikuar para se gjithash nga KCF.³² E drejta procedurale civile ishte kodifikuar me Kodin të Procedurës Civile të Shqipërisë (KPCSH) të vitit 1929. Zhvillimi dhe vendosja e ekonomisë së tregut kushtëzonte edhe ndryshimin e dispozitave të këtij kodi, duke sjellë një rivlerësim të parimeve bazë të vendosura nga ai fillestar i vitit 1929, i cili po ashtu ka shërbyer si referim bazë dhe si një nga burimet kryesore të së drejtës procedurale civile të këtij vendi.³³ Parimi i shqyrtimit në këtë sistem, bazohej para se gjithash në parashikimet ligjore se, pala që pretendon një të drejtë, ka detyrim që të provojë faktet mbi të cilët bazon pretendimin e saj,³⁴ pastaj palët janë ato të cilat kanë detyrimin të paraqesin fakte mbi të cilat mbështesin pretendimet e tyre, si dhe të provojnë ato faktet duke paraqitur në gjykatë vetëm ato prova që janë të domosdoshme dhe që kanë lidhje me çështjen e gjykimit.³⁵ Kjo tregon se gjykata në procedurën kontestimore, si rregull, nuk mundet të marr iniciativën mbi hetimin gjyqësor, dhe as të kërkoj provat që mund t'i duken të dobishme në kërkim të së vërtetës.³⁶ Mirëpo, me ndryshimet në fund të vitit 2008 të KPCSH,³⁷ do të gjejë vend edhe parimi i hetimit. Ky parim do të shprehet në përcaktimin se, gjykata ka për detyrë që të zhvillojë një proces të rregullt ligjor, nëpërmjet garantimit të zhvillimit të një hetimi të plotë dhe të gjithanshëm në përputhje me ligjin.³⁸ Në sistemin anglosakson të së drejtës, të cilin e përfaqëson Anglia dhe vendet e tjera të cilat kanë pranuar këtë sistem, vlen parimi i shqyrtimit në procesin civil. Sipas këtij sistemi, palët obligohen që të paraqesin apo të shpalosin para gjykatës të gjitha faktet dhe provat të cilat i argumentojnë fakte, por edhe palët njëra tjetrës, me qëllim të aplikimit të parimit të kontradiktoritetit.³⁹ Faktet të cilat palët janë të obliguara që të ua paraqesin gjykatës dhe palës kundërshtarë, përfshinë të gjitha ato fakte dhe dokumente të cilat palët i kanë në kontroll dhe të cilat përbejnë materialin e rastit.⁴⁰ Megjithatë, mbetet fakti se, edhe sipas këtij sistemi nuk mungon roli i gjykatës në ushtrimin e kontrollit dhe menaxhimin e rastit. Kjo sidomos në lidhje me situatat kur palët nuk mund të vendosin sipas vullnetit të tyre, siç

³² Latifi, J., *E drejta civile*, fq. 15-23, Botimi i pestë, Tiranë 2009.

³³ Çuri, P., *E Drejta Procedurale Civile & Noteria*, fq.8, Ribotim, Tiranë 2008.

³⁴ Neni 12 i KPCSH.

³⁵ Neni 8 dhe neni 213 në lidhje me nenin 12 të KPCSH.

³⁶ Brati, A., *Procedura Civile*, fq. 283.

³⁷ Ndryshuar me Ligjin Nr.10 052, datë 29.12.2008, neni 1.

³⁸ Neni 14 i KPCSH.

³⁹ *Blackstone's Civil Practice*, pg.538, Oxford 2005.

⁴⁰ Sime, S., *Civil Procedure*, pg. 308, Oxford 2006.

është shembulli me udhëheqjen dhe menaxhimin e seancave, pëlqimi i gjykatës për angazhimin e ekspertëve, më pastaj caktimin datave, shtyrjen apo pezullimin e seancave, etj.⁴¹

5. PARIMI I SHQYRTIMIT DHE HETIMIT NË TË DREJTËN E PROCEDURËS KONTTESTIMORE TË KOSOVËS

Si rezultat i ndikimit të KPCA, edhe e drejta e ish-Republikës Socialiste Federale të Jugosllavisë (RSFJ), përmes Ligjit të vet mbi procedurën kontestimore⁴² kishte akceptuar në tërësi në formë të kombinuar parimin e shqyrtimit dhe atë të hetimit.

Në atë kohë, vlerësohej se gjykata duhet të ketë rol aktiv në shqyrtimin e çështjes, të nxitë dhe hetoj provat lidhur me rastin edhe nëse ato nuk janë propozuar nga palët, dhe gjykata edhe në konfliktet civile duhet të ketë aparat gjyqësor në mënyrë që zgjidhja e tyre të bëhet në kohë me të shpejt dhe pa shpenzime të mëdha.⁴³

Megjithatë, Ligji për procedurën kontestimore i vitit 1982, kishte disa mangësi tjera të cilat ndikonin në zvarritjen dhe vonesa të tepruara të zgjidhjes së kontesteve civile, veçanërisht sa i përket mos caktimit të afateve të seancave, përgjigjes në padi, komunikimit të shkresave, etj.,⁴⁴ po ashtu karakterizohej nga elemente të organizimit politik dhe ekonomik socialit të cilat e bëjnë të pa aplikueshëm për rrethanat aktuale bashkëkohore demokratike dhe ekonomisë së tregut.

Ky ligj është aplikuar në Kosovë deri në vitin 2008, kur nxjerrët Ligji për procedurën kontestimore i riu,⁴⁵ i plotësuar dhe ndryshuar⁴⁶ dhe i cili së bashku me plotësim ndryshimet, konfirmon formën e kombinuar të parimit të shqyrtimit dhe hetimit.⁴⁷

Në Kosovë, sikurse edhe në sistemet procedurale civile dominuese evropiane, mund të thuhet se maksimat latine apo parimet *'da mihi factum*

⁴¹ *Blackstone's Civil Practice*, pg.448, Oxford 2005.

⁴² Ligji mbi procedurën kontestimore (Fl. Zyrtare e RPFJ Nr. 4/57; 52/61; Fl. Zyrtare e RSFJ Nr. 12/65; 1/71; 23/72; 4/77, 36/80, dhe 66/82).

⁴³ Shih, Pozniq, B. *E drejta e procedurës civile*, fq. 55.

⁴⁴ Shih më gjerësisht, Gashi, A., *Shkaqet e vonesave procedurale gjatë zgjidhjes së lëndëve civile në shkallë të parë*, fq. 112-121, Revista për Çështje Juridike – E drejta Nr. 1/2010, Fakulteti Juridik i Universitetit të Prishtinës, Prishtinë 2010.

⁴⁵ Ligji Nr. 03/L-006 për Procedurën Kontestimore (GZ e Republikës së Kosovës Nr. 38 / 20 Shtator 2008).

⁴⁶ Ligji Nr. 04/L-118 për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit Nr. 03/L-006 për Procedurën Kontestimore (shkurt: Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e LPK), GZ e Republikës së Kosovës / Nr. 28, 16 Tetor 2012, Prishtinë.

⁴⁷ Shih, nenin 7 paragrafi 1 dhe 2 të LPK.

dabo tibi ius’, apo ‘*iudex alligata et probata partium decidere debet*’, etj., në masë të madhe janë të kufizuara dhe pothuajse të pa aplikueshme në formën e tyre të plotë. Kjo për faktin se e drejta pozitive formale është ndërtuar në atë mënyrë që, çdo veprim i palëve, tërheq pas vetës një veprim të gjykatës. Kështu për shembull, inicimi i procesit varet plotësisht nga vullneti i palës (sipas parimit të disponibilitetit dhe maksimes ‘*ne procedat iudex ex officio*’), ndërsa menjëherë pas kësaj, gjykata vihet në veprim duke ndërmarr veprimet në lidhje me shqyrtimin paraprak të asaj padie. Sa për krahasim, një situatë të tillë e hasim edhe në një varg të shteteve të zhvilluara evropiane, edhe pse procedura kontestimore tek disa prej tyre, fillimisht ishte karakterizuar roli dominant i palëve, tani pothuajse i kanë baraspeshuar këto parime, duke e ngritur dhe shtuar rolin e gjykatës. Shembull tipik i kësaj situate përbën Franca, e cila nga koha e KPC i viti 1806, përmes një varg reformave legjislative kishte bërë të mundur aplikimin dhe fuqizimin e parimit të hetimit, apo rolit aktiv të gjykatës në procesin civil.⁴⁸ Po ashtu, edhe shtetet të cilat ishin nën ndikimin e të drejtës franceze, me ndryshimet e tyre legjislative, rolin e palëve në procedurë e kanë kufizuar ose në një mënyrë e kanë zëvendësuar me rolin aktiv të shtuar të gjykatës, si të tilla mund të përmenden si Holanda,⁴⁹ Belgjika,⁵⁰ etj. Ndërsa, sa i përket vendeve gjermano folëse, si rezultat i zhvillimeve të shekullit nëntëmbëdhjetë, siç kemi cekur me lartë, roli gjykatës është mjaft i fuqishëm. Së pari, në këto vende gjyqtari ka të drejtë por edhe detyrë të bëj pyetje dhe të jap udhëzime palëve; së dyti, ka kontroll mbi gjithë zhvillimin procesin civil; së treti, ai është i detyruar që të vlerësoj në mënyrë plotësisht të lire aspektet ligjore lidhur me rastin (*iura novti curia*); së katërti, në masë të caktuar madje edhe të marr prova ‘*ex officio*’.⁵¹

⁴⁸ Wijffels, A., *France: Powers of the Judge*, at: C.H. van Rhee, *European Traditions in Civil Procedure*, pg.269-275, Intersentia Antwerpen-Oxford 2005. Në këtë aspekt, si reforma kyresore përmenden ‘The 1894-8 Reform Bill’, Decree of 30 October 1935 of a ‘judge committed to monitoring the proceeding’, Decree of 22 December 1958, and Decree of 13 October 1965, ect.

⁴⁹ Jongbloed, A.W., *The Netherlands Procedure Law (1838-2005)*, at: C.H. van Rhee, *European Traditions in Civil Procedure*, pg.69, Intersentia Antwerpen-Oxford 2005.

⁵⁰ Van Orshoven, P., *The Belgian Judicial Code (1967)*, at: C.H. van Rhee, *European Traditions in Civil Procedure*, pg.97, Intersentia Antwerpen-Oxford 2005.

⁵¹ Oberhammer, P., Domej, T., *Germany, Switzerland and Austria: Powers of the Judge*, at: C.H. van Rhee, *European Traditions in Civil Procedure*, pg. 300, Intersentia Antwerpen-Oxford 2005.

5.1 Aplikimi i parimi i shqyrtimit dhe hetimit në fazat e procedurës kontestimore

5.1.1 Shqyrtimi paraprak i padisë

Me fillimin e procedurës kontestimore (paraqitjen e padisë), roli i gjykatës apo gjyqtarit të çështjes së caktuar konsiston në konstatimin dhe vërtetimin e prezumimeve procedurale. Prandaj edhe mund të thuhet se aktiviteti i gjykatës në konstatimin dhe vërtetimin prezumimeve procedurale (shqyrtimi paraprak), paraqet njërin prej rasteve të para dhe fillestare ku zë vend aplikimi i parimit të hetimit apo ndërmarrja e veprimeve të gjykatës sipas detyrës zyrtare (exofficio). Prezumimet procedurale paraqesin kondita apo kushte, ku pa konstatimin e ekzistimit të tyre nuk mundet gjykata të filloj shqyrtimin e objektit të kontestit dhe të japë vendimin meritor lidhur me të. Si të tilla, këto ndahen në: prezumimet në lidhje me kompetencën e gjykatës; palët; objektin e kontestit; dhe padinë.⁵²

Sipas LPK, sa i përket prezumimeve lidhur me kompetencën, gjykata kujdeset sipas detyrës zyrtare (exofficio), nëse është kompetente për procedimin e çështjes, qoftë për kompetencën gjyqësore⁵³, qoftë për kompetencën e vet lëndore⁵⁴ dhe në raste të caktuara për atë territoriale.⁵⁵ Sa i përket prezumimeve procedurale lidhur me palët, gjykata *exofficio* duhet të kujdeset në lidhje me atë se, nëse personi që paraqitet si palë mund të jetë palë në procedurë dhe nëse është me zotësi procedurale, nëse palën me pazotësi procedurale e përfaqëson përfaqësuesi i saj ligjor, dhe nëse përfaqësuesi ligjor ka autorizimin e veçantë, kur ai është i nevojshëm.⁵⁶ Sa i përket prezumimeve procedurale lidhur me objektin e kontestit, gjykata po ashtu sipas detyrës zyrtare do të konstatoj nëse është i caktuar dhe verifikuar

⁵² Pozniq, B. *E drejta e procedurës civile*, fq. 23.

⁵³ Shih, nenin 17 paragrafi 1, në lidhje me nenin 391(a), (b), të LPK.

⁵⁴ Shih, nenin 19 të LPK. në lidhje me nenin 391(a), (b), të LPK. Po ashtu, Aktvendim (Cnr.223/08), *Aeroporti Ndërkombëtar i Prishtinës vs. Agjencia Kosovare e Privatizimit*, Gjykata Themelore e Prishtinës, 17 maj 2012. Po ashtu, Aktvendim (Cnr. 2390/05), *Kompania e Sigurimeve Dukagjini vs. Kompania Elkos*, Gjykata Themelore e Prishtinës, 5 gusht 2011.

⁵⁵ Neni 22 paragrafi 1 parasheh: “Gjykata mund të shpallet jokompetente në pikëpamje territoriale vetëm sipas prapësimit të palës së paditur të parashtruar me anë të përgjegjës në padi”. Ndërsa, paragrafi 3 parasheh: “Gjykata mund të shpallet inkompetente në pikëpamje territoriale, sipas detyrës zyrtare, vetëm kur ekziston kompetenca territoriale ekskluzive e ndonjë gjykate tjetër, por me së voni deri ne momentin e paraqitjes së përgjigjes në padi”. Po ashtu, Aktvendim (Cnr.945/14), *A.Beqiri vs. Qeveria e Republikës së Kosovës*, Gjykata Themelore e Prishtinës, 10 qershor 2014.

⁵⁶ Shih, nenin 76 të LPK. Po ashtu, Aktvendim (Cnr. 1022/2001), *Agjencia Kosovare e Privatizimit vs. Sh.Sulejmani dhe F.Rama*, Gjykata Themelore e Prishtinës, 16 qershor 2013.

vlera e kontestit,⁵⁷ nëse për objektin e kontestit ekziston gjyqëvarësia (litispendenca⁵⁸), nëse çështja e parashtruar për gjykim është gjë e gjykuar (res iudicata⁵⁹), nëse për objektin e kontestit është lidhur ujdia gjyqësore, se paditësi në gjykatë ka hequr dorë nga kërkesëpadija, apo nëse nuk ekziston interesi juridik i paditësit tek rasti i padisë së vërtetimit.⁶⁰ Sa i përket prezumimeve procedurale lidhur me padinë, gjykata *exofficio* duhet të konstatoj nëse padia është paraqitur në afat, po që se me dispozita të posaçme është parashikuar afati për paraqitjen e saj, nëse padia është e kuptueshme dhe e plotë.⁶¹

LPK ka paraparë aplikimin e parimi të hetimit edhe në lidhje me procedurën siguruese, edhe pse nuk ka paraparë në mënyrë specifike rastet se kur gjykata duhet të vendos sipas detyrës zyrtare për masat e sigurimit.⁶² Kjo gjithsesi len të kuptohet se i mbetet gjyqtarit që të vlerësoj sipas bindjes së tij, për aplikimin e masës së sigurisë ose jo. Masa e sigurimit mund të propozohet para inicimit dhe gjatë zhvillimit të procesit gjyqësor kontestimor si dhe pas përfundimit të tij, derisa procedura e ekzekutimit të përfundojë plotësisht. Në aktvendimin mbi caktimin e masës së sigurimit gjykata e përcakton llojin e masës, mjetet me të cilat ajo do të realizohet dhunshëm dhe objektin e masës së sigurimit, duke i aplikuar përkatësisht rregullat e procedurës gjyqësore përmbarese. Ndërsa, gjykata *exofficio* ia dërgon aktvendimin mbi caktimin e masës së sigurimit gjykatës përmbarese kompetente me qëllim të ekzekutimit të tij të dhunshëm dhe në rast se sendi është i paluajjtshëm atëherë ia dërgon edhe organeve për menaxhimin e regjistrimit publik me qëllim të regjistrimit.⁶³

5.1.2 Procesi i grumbullimit dhe shqyrtimit të materialit procedural

Procedura e grumbullimit dhe shqyrtimit të materialit procedural karakterizohet në mënyrë të theksuar nga aplikimi i parimit të shqyrtimit sepse në lidhje me këtë ligji shprehimisht i ngarkon palët që të paraqesin të

⁵⁷ Shih, nenin 36 të LPK.

⁵⁸ Neni 262 paragrafi 4 i LPK: “Gjykata gjatë gjithë procedurës, sipas detyrës zyrtare, kujdeset nëse është në zhvillim e sipër gjykimi tjetër për të njëjtën kërkesëpadi midis palëve të njëjta”.

⁵⁹ Neni 166 paragrafi 2 të LPK: “Gjykata gjatë gjithë procedimit të çështjes kujdeset sipas detyrës zyrtare, se a mos është gjë e gjykuar çështja e ngritur me padi dhe nëse konstaton se procedura është iniciuar për kërkesën për të cilën ekziston vendimi i formës së prerë, atëherë padia do të hedhet poshtë si e palejueshme”.

⁶⁰ Shih, nenin 391 (c), (d), (e) të LPK.

⁶¹ Shih, nenin 391 (f), dhe nenin 404 paragrafi 2 me referim tek neni 390 të LPK.

⁶² Shih, nenin 307 paragrafi 5 të LPK. Po ashtu, Aktvendim (Cnr.1937/14), *M.Qehaja vs. K.Dervishi dhe F.Vllasa*, Gjykata Themelore e Prishtinës, 8 tetor 2014.

⁶³ Shih, nenin 304 paragrafi 1 dhe nenin 307 paragrafi 1 të LPK.

gjitha faktet mbi të cilat i mbështesin kërkesat e veta. Përveç detyrimit për paraqitjen e fakteve, palët kanë në dispozicion edhe të drejtën që të propozojnë prova dhe mjete provuese, me të cilat do të mund të vërtetoheshin ato fakte.⁶⁴

Rikonfirmim të këtij përcaktimi, varësisht nga stadi i procesit, përbëjnë edhe disa dispozita tjera ligjore. Kështu, parimi i shqyrtimit do të haset gjatë fazës së përgatitjes së shqyrtimit kryesor palët mund të dërgojnë parashtrësia në të cilat i tregojnë faktet dhe provat të cilat mendojnë ti propozojnë për marrje. Më konkretisht, në letërthirrjen për në seancë përgatitore gjykata i njofton palët për obligimin që më së voni në seancën përgatitore duhet t'i parashtrorjnë të gjitha faktet në të cilat i mbështesin kërkesat e tyre, si dhe t'i propozojnë të gjitha provat që dëshirojnë të merren gjatë procedurës, por edhe që në seancë t'i sjellin të gjitha shkresat dhe sendet që dëshirojnë t'i përdorin si mjete provuese.⁶⁵ Në këtë fazë, parimi i hetimit vije në konsideratë, kur gjykata cakton sipas detyrës zyrtare marrjen e provave për vërtetimin e fakteve lidhur me zbatimin e nenit 3 paragrafi 3 të LPK.⁶⁶ Përveç kësaj, me ndryshimet e fundit të LPK, dispozita ligjore e cila i autorizonte vetëm palët për propozim të ekspertizës, tani sipas ndryshimeve legjislative kjo dispozitë në mënyrë alternative e autorizon gjykatën që 'ex officio' ose palët të propozojnë të provuarit me anë të ekspertizës.⁶⁷

Po ashtu, gjykata do të kujdeset 'ex officio' në rastin e dhënies së aktgjykimi për shkak të mungesës (me të cilin aprovohet kërkesëpadia), sepse gjykata 'ex officio' apo me propozim të palës, konstaton se pala edhe pse thirret rregullisht nuk vjen në seancën përgatitore deri në përfundimin e saj, dhe as

⁶⁴ Shih, nenin 7, nenin 253 paragrafi 1 (b) dhe nenin 319 paragrafi 1 dhe 2 të LPK.

⁶⁵ Shih, nenin 386 paragrafi 3 dhe nenin 402 paragrafi 1 i LPK.

⁶⁶ Shih, nenin 451 paragrafi 4 i LPK. Ndërsa, neni 3 paragrafi 3 parasheh që: "*Gjykata nuk do t'i miratojë disponimet e palëve që janë në kundërshtim me: a) rendin juridik; b) dispozitat ligjore; c) rregullat e moralit publik*".

⁶⁷ Neni 356 i LPK i plotësuar me nenin 21 i Ligjit për ndryshim dhe plotësim të LPK. Kjo dispozite e ndryshuar tani mund të ngritë dilema dhe paqartësi në praktikën gjyqësore, në lidhje me atë se kush duhet t'i bartë shpenzimet për angazhim të ekspertizës kur kjo caktohet nga gjykata exofficio?!. Sipas LPK, neni 451, shpenzimet për dëshmitarët, ekspertet dhe për këqyrjen e sendeve ose këqyrjen në vend parapaguhën nga pala që i ka kërkuar. Kur marrjen e provës e propozojnë të dy palët bashkërisht, atëherë gjykata vendos që shumën e nevojshme për pagimin e shpenzimeve paraprakisht ta deponojnë të dy palët në pjesë të barabarta. Përfundim nga kjo bënë situata kur gjykata cakton sipas detyrës zyrtare marrjen e provave për vërtetimin e fakteve lidhur me zbatimin e nenit 3 paragrafi 3 të këtij ligji, kurse palët nuk e deponojnë shumën e caktuar, atëherë shpenzimet për marrjen e provave do të paguhen nga mjetet e gjykatës. Situata është e qartë kur bëhet fjalë për nenin 3 paragrafi 3, mirëpo për situatën nga neni 356, LPK dhe Ligji për ndrysim dhe plotësim i LPK nuk parasheh zgjidhje. Prandaj, siç duket do të mbetet gjyqtarit që sipas bindjes së lirë, njëherë nga palët që të ia ngarkoj këto shpenzimeve (parimisht ndoshta palës paditëse). Përndryshe, opsioni që gjykata ti bartë këto shpenzime nuk do të ketë kuptim.

në seancën e parë për shqyrtim kryesor, nëse seanca përgatitore nuk është caktuar fare.⁶⁸

Ndërsa, gjatë zhvillimit të shqyrtimit kryesor, palët mund të paraqesin fakte të reja, dhe të propozojnë prova të reja, mirëpo, vetëm në qoftë se e bëjnë të besueshme rrethanën se pa fajin e tyre nuk kanë mundur t'i paraqesin, respektivisht propozojnë ato fakte dhe prova në seancën përgatitore.⁶⁹ Konkretisht, LPK ka paraparë situatën kur gjykata 'ex officio' me propozim të palës t'a marrë një dokument, në qoftë se dokumenti ndodhet tek organi shtetëror ose personi juridik i cili ushtron autorizime publike, ndërsa pala vetë nuk është në gjendje t'a paraqesë atë dokument.⁷⁰

Roli i gjykatës në ndërmarrjen e veprimeve sipas detyrës zyrtare *exofficio* haset edhe në disa procedura të posaçme, si ajo për zgjidhjen e kontesteve martesore. Në aspekt mund të përmendët procedura zhvillohet sipas detyrës zyrtare *exofficio* në lidhje me adoptimin,⁷¹ vërtetimin e atësisë dhe amësinë,⁷² dhe kujdestarinë⁷³.

5.1.3 Procesi i grumbullimit dhe shqyrtimit të materialit procedural në shkallë të dytë

Në procedurën sipas ankesës mbi aktgjykimin e shkallës së parë, vendos gjykata e shkallës së dyte. Edhe në këtë procedurë parimi i shqyrtimit mund të vije në shprehje, por me kufizime. Kjo për faktin se, në ankesë nuk mund të paraqiten fakte të reja dhe të propozohen prova të reja, përveç nëse ankuesi jep prova se pa fajin e tij nuk ka mundur t'i paraqesë, përkatësisht t'i propozojë gjër në përfundimin e shqyrtimit kryesor në gjykatën e shkallës së parë.⁷⁴

Në procedurën e zhvilluar në shkallën e dytë, parimi i hetimit vije në konsideratë, në rastin e ekzaminimit të aktgjykimit të shkallës së parë nga ana e gjykatës së shkallës së dyte, në lidhje me zbatimin e së drejtës materiale si dhe për shkeljen e dispozitave të procedurës kontestimore. Shkelje të dispozitave kontestimore në këtë rast konsiderohen situatat kur gjykohet pa kompetencë gjyqësore, gjykata e ka bazuar vendimin e vetë në disponimin e palejueshëm të palëve, gjykata e ka refuzuar kërkesën e palës,

⁶⁸ Shih, nenin 151 paragrafi 1 i LPK.

⁶⁹ Shih, nenin 428 paragrafi 2 të LPK.

⁷⁰ Shih, nenin 332 të LPK.

⁷¹ Shih, nenin 185 të LF.

⁷² Shih, nenin 111 dhe 112 të LF.

⁷³ Shih, nenin 264 paragrafi 1 të LF.

⁷⁴ Shih, nenin 180, paragrafi 1 të LPK.

që në procedurë të përdorë gjuhën dhe shkrimin e vet, si dhe në qoftë se, në mënyrë të paligjshme është përjashtuar publiku në seancën kryesore.⁷⁵

Fakte dhe prova të reja për shqyrtim mund të paraqiten edhe në procedurën sipas mjeteve të jashtëzakonshme juridike të revizionit dhe propozimit të përsëritjes së procedurës, mirëpo gjithnjë me përjashtim. Sipas LPK palët me revizion mund të parashtrajnë fakte të reja dhe të propozojnë prova të reja, mirëpo vetëm në qoftë se ato fakte dhe prova kanë të bëjnë me shkeljet e dispozitave të procedurës kontestimore të bëra në procedurën e gjykatës të shkallës së dytë.⁷⁶ Ndërsa, aplikimi i parimit të hetimit në lidhje me këtë mjet të jashtëzakonshëm juridik, konsiston në atë se gjykata e revizionit *ex officio* apo sipas detyrës zyrtare kujdeset për zbatimin e drejtë të së drejtës materiale dhe për shkeljet e dispozitave të procedurës kontestimore që kanë të bëjnë me zotësinë për të qenë palë dhe përfaqësimin e rregullt.⁷⁷

Kur është fjala për mjetin e jashtëzakonshëm juridik të propozimit për përsëritjen e procedurës, është me rëndësi të përmendet se, zbulimi apo marrja në dijeni për fakte dhe prova të reja relevante, përbën edhe shkak për ngritjen e këtij mjeti juridik. Fakte dhe provave të reja relevante, me këtë rast konsiderohen ato fakte dhe prova mbi bazën e të cilave, për palën do të mund të merrej vendim përfundimtar më i favorshëm, sikur ato të ishin përdorur në procedurën e mëparshme.⁷⁸ Me këtë rast konsiderohet se pala me vonesë ka kuptuar ka kuptuar për ekzistimin e tyre dhe pa fajin e saj ka dështuar në paraqitjen e tyre gjatë seancës për përgatitore ose shqyrtimit kryesor, apo ka mundur të ndodh që në ndërkohë ka lind një fakt i cili do ta ndryshonte situatën juridike dhe faktike, dhe i cili do të shkonte në favor të palës.

6. SFIDAT NË UNIFIKIMIN E PARIMEVE TË PROCEDURËS CIVILE NË ASPEKTIN NDËRKOMBËTAR

Edhe pse parimet në procedurën civile paraqesin rregulla bazike mbi bazën e të cilave mbrohen të drejtat private civile në njërën anë, dhe në anën tjetër rregullohen veprimet procedurale në procesin civil,⁷⁹ në aspektin ndërkombëtarë nuk ekziston ndonjë unifikim i tërësishëm i parimeve të

⁷⁵ Sipas nenit 194 të LPK, “Gjykata e ankimit ekzaminon aktgjykimin e shkallës së parë në atë pjesë në të cilën është goditur me ankesë dhe atë brenda kufijve të shkaqeve të treguara në ankesë, duke u kujdesur sipas detyrës zyrtare për zbatimin e së drejtës materiale si dhe për shkeljen e dispozitave të procedurës kontestimore nga neni 182 paragrafi 2, pika b), g), j), k) dhe m) të këtij ligji”.

⁷⁶ Shih, nenin 216 të LPK.

⁷⁷ Shih, nenin 215 të LPK.

⁷⁸ Shih, nenin 232 pika (g) të LPK.

⁷⁹ Kerly, N.P., Hames, B.J., Sukys, A.P., *Civil Litigation*, pg. 5, Second Edition, International Thomson Publishing, (ITP), USA.

procedurës civile të cilat do të ishin të obligueshme për të gjitha vendet. Pamundësia e unifikimit të plotë të këtyre parimeve por edhe vetë të drejtës së procedurës civile rrjedh për shkak se sistemet moderne të së drejtës procedurale civile paraqesin kontraste të konsiderueshme ndërmjet vete.⁸⁰ Po ashtu, në vazhdimësi vërehet tendenca e shumë sistemeve procedurale të vendeve të ndryshme që shkojnë në drejtim të nxjerrjes së shume rregullave, nënrrregullave dhe nën-nënrrregullave. Kjo prodhon një situatë të mbi detajizimit dhe mos sistematizimit të rregullativës procedurale (rast tipik paraqet Anglia).⁸¹ Megjithatë, duhet të përmendet se, një projekt serioz drejtë unifikimit të parimeve të procedurës civile paraqet ai i Institutit Amerikan për Drejtësi ('*American Law Institut – ALI*') në bashkëpunim me Institutin Ndërkombëtar për Unifikimin e të Drejtës Private ('*International Institute for the Unification of Private Law – UNIDROIT*').⁸² Ky akt i përcjell me komentar përkatës, përmban një përmbledhje gjithëpërfshirëse të parimeve të procedurës civile. Sipas autorëve, këto parime do të operojnë apo funksionojnë në tri nivele të rëndësishme, si: garancitë themelore procedurale; parimet në bazë të cilave udhëhiqet procedura civile, dhe parimet e rastit. Në garancitë themelore të procedurës civile përfshihet: kompetenca gjyqësore, pavarësia dhe paanshmëria e gjykatës; parimi i barazisë procedurale të palëve; e drejta për t'u dëgjuar, parimi i publicitetit, parimi i vendimeve të arsyetuara; parimi i gjykimit të shpejtë. Në grupin e parimeve në bazë të cilave udhëhiqet procedura civile janë përfshirë: juridiksion mbi palët; parimi i zbatimit të rregullave të vendit; parimi i disponibilitetit; definimi i shtrirjes së të drejtave procedurale; mos keqpërdormi me të drejtat procedurale; e drejta e qasjes në informata gjatë procedurës; parimi i shqyrtimit dhe hetimi; parimi i oralitetit dhe seancës së fundit dëgjimore para vendosjes së çështjes; shpenzimet gjyqësore; krijimi i mekanizmave ankimorë; plotfuqishmëria e vendimeve; efektiviteti i ekzekutimit të vendimeve; njohja e vendimeve nga gjykatat të huaja; bashkëpunimi gjyqësor ndërkombëtar. Në parimet sipas rastit, janë të përfshira: rregullat mbi mbrojtjen e palëve me paaftësi apo me aftësi të

⁸⁰ C.H. van Rhee, *Harmonisation of civil procedure: an historical and comparative perspective*, pg. 3, Faculty of Law, Maastricht University July 2011.

⁸¹ Andrews, N. *Fundamental Principles of Civil Procedure: Order Out of Chaos*, pg. 20, University of Cambridge, 2006.

⁸² Këto Parime dhe Rregulla ishin draftuar nga ekspert të ALI dhe UNIDROIT në Romë. Shtetet pjesëmarrëse ishin Argjentina, Brazili, Franca, Gjermania, Italia, Japonia, dhe Zvicra, nga shtetet e sistemit 'common law' ishin Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe Anglia. Shih, Andrews, N., *Fundamental Principles of Civil Procedure: Order Out of Chaos*, pg. 21, University of Cambridge, UK.

kufizuar të veprimit; përshpejtimi i formave të komunikimit; sigurimi i shpenzimeve; parashtresat e jo palëve; dhënia e sugjerimeve gjyqësore.⁸³

Sa i përket të drejtës evropiane në ndërlidhje me të drejtën procedurale, mund të thuhet se ekziston një liri (autonomi procedurale) e plotë për legjislacionet e vendeve anëtare që të modelojnë siç mendojnë me mire rregullat e procedurës civile, pra ekziston një decentralizim i gjerë për shtetet anëtare në këtë fushë.⁸⁴

Gjithsesi, kjo autonomi e këtyre vendeve duhet të përlogaris supermacine e të drejtës komunitare (*acquis communautaire*), dhe për këtë arsye, kjo duhet të jetë e strukturuar në mënyrë të atillë që të siguroj të paktën të drejtat dhe obligimet të cilat rrjedhin nga sistemi evropian.⁸⁵ Kjo nënkupton se dispozitat e brendshme të përcaktuara në mënyrë të lirë nga ligjvënësit e shteteve anëtare duhet të i nënshtrohen kontrollit të përputhshmërisë me të drejtën evropiane. Në rast se ky kontroll nuk kapërcehet atëherë normat e tilla në fjalë janë të pazbatueshme të paktën në marrëdhëniet e brendshme të Bashkimit Evropian (BE). Edhe pse nuk është e unifikuar e drejta procesuale civile, si tërësi në kuadër BE-së, megjithatë, ekzistojnë një varg rregulloresh të cilat për nga karakteri juridike kanë efekt direkt në legjislacionet e vendeve anëtare, të cilat rregullojnë pjesë specifike në kuadër të të drejtës së procedurës civile, si për shembull çështjen e kompetencës juridiksionale dhe ekzekutimit të vendimeve gjyqësore,⁸⁶ pastaj çështjet apo kontestet martesore dhe prindërore,⁸⁷ çështjet lidhur me bashkëveprimin gjyqësor në marrjen e provave civile,⁸⁸ etj. Prandaj, me të drejtë konsiderohet se e drejta procedurale civile evropiane nuk paraqet një çështje të ‘vendosur’ statike, por dinamike e cila vazhdimisht ndryshon në drejtim të përafrimit,

⁸³ American Law Institute (ALI)/International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), *Principles of Transnational Civil Procedure*, 2004. Shih, Andrews, N., *Fundamental Principles of Civil Procedure: Order Out of Chaos*, pg. 23.

⁸⁴ Vernadaki, Z., *Civil Procedure Harmonization in the EU: Unraveling the Policy Considerations*, pg. 298, *Journal of European Research*, Volume 9 Issue 2 (2013), University College London 2013.

⁸⁵ Biavati, P., Lupoi, A.M., Shtino, N. R., *E drejta procesuale civile europiane*, fq. 75, Tiranë 2010.

⁸⁶ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, *Official Journal L 012, P. 0001 – 0023*.

⁸⁷ Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters and the Matters of Parental Responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000. *Official Journal of the European Union L 338/1*.

⁸⁸ Council Regulation (EC) No 1206/2001 of 28 May 2001 on Cooperation between the Courts of the Member States in the Taking of Evidence in Civil or Commercial Matters, *Official Journal L 174*.

bashkëpunimit në mes të shteteve anëtare dhe efikasitetit të zgjidhjes së kontesteve civile në mes tyre.⁸⁹

Disa nga parimet bazike të procedurës civile gjenden edhe në disa prej akteve juridike ndërkombëtare⁹⁰ dhe evropiane⁹¹ të cilat duke paraparë dhe garantuar të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, njëkohësisht thërrasin shtetet në mbrojtjen e tyre. Dihet se numër i konsiderueshëm i të drejtave elementare të njeriut i përkasin të drejtave që krijohen me rastin e zhvillimit procesit civil juridik, dhe njëkohësisht këto do të përbejnë parime të këtij procesi. Në këtë drejtim në masë të madhe ka ndihmuar edhe praktika gjyqësore e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, e cila gjatë gjykimit të çështjeve të ndryshme në lidhje me të drejtat e njeriut, njëkohësisht ka ndikuar në artikulimin e parimeve procedurale civile.⁹² Në këtë drejtim, Kosova me Kushtetutë, në mënyrë të plotë ka pranuar Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut të Njeriut, e njohur edhe si Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ), si të drejtë pozitive dhe në epërsi me dispozitat tjera ligjore.⁹³ Ndërsa, LPK ka lënë hapësirën që në rast të konstatimit të shkeljes së ndonjë të drejtë ose liri themelore e njeriut e paraparë në KEDNJ nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut, atëherë gjykatës së Kosovës e cila ka marrë vendimin, me të cilin është shkelur ajo e drejtë ose liri do t'i kërkohet përsëritja e procedurës dhe në mënyrë të përshtatshme zbatohen dispozitat ligjore në lidhje me mjetin juridik të përsëritjes së procedurës.⁹⁴

Bashkimi Evropian edhe pse nuk ka hartuar apo unifikuar një sistem të parimeve të tilla, me aderimin e tij në Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, pranon edhe parimet e kësaj konvente, dhe se të drejtat e garantuara

⁸⁹ Gottwald, P., *The European Law of Civil Procedure*, pg. 39, Ritsumeikan Law Review (R.L.R No. 22, 2005), Ritsumeikan University 2005.

⁹⁰ Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut (DUDNJ) e Organizatës së Kombeve të Bashkuara, neni 10, që parasheh se: “Çdokush gëzon njëllëoj të drejtën për një proces gjyqësor objektiv e publik para një gjykate të pavarur e të paanshme, në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të veta dhe për vendimin mbi çfarëdo lloj akuze penale”.

⁹¹ Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut (KEMDNJ), neni 6 paragrafi 1, i cili parasheh se: “Në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tij civile ose të çdo akuze penale kundër tij, çdo person ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësisht, publikisht dhe brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme. Vendimi duhet të jepet publikisht, por prania në sallën e gjykatës mund t'i ndalohet shtypit dhe publikut gjatë tërë procesit ose gjatë një pjese të tij, në interes të moralit, të rendit publik ose sigurisë kombëtare në një shoqëri demokratike, kur kjo kërkohet nga interesat e të miturve ose mbrojtja e jetës private të palëve në proces ose në shkallën që çmohet tepër e nevojshme nga gjykata, kur në rrethana të veçanta publiciteti do të dëmtojte interesat e drejtësisë”.

⁹² C.H. van Rhee, *European Traditions in Civil Procedure*, pg.3, Intersentia Antwerpen-Oxford 2005.

⁹³ Neni 22 i Kushtetutës të Republikës së Kosovës.

⁹⁴ Shih nenin 141 të LPK.

me këtë akt do të përbëjnë edhe parime të së drejtës evropiane.⁹⁵ Mbi këtë bazë, dhe duke analizuar këto instrumente (veçanërisht nenin 6 të KEDNJ), ne vetëm mund të nxjerrim disa parime relevante për të drejtën procesuale civile, mbi bazën e të cilave do të organizohej procedura civile. Si të tillë mund të përmendet parimi apo e drejta për qasje në gjykatë dhe në drejtësi; parimi i sigurimit të një procesi të drejtë; parimi i zhvillimit të një procesi të shpejt dhe efektiv; parimi i arritjes së konstatimeve të drejta dhe efektive.⁹⁶

7. PËRFUNDIM

Aplikimi i parimeve të procedurës konestimore, vetëm bashkërisht si tërësi, mund të shpie në qëllimin e drejtë dhe final procesit civil kontestimor. Parimi i shqyrtimit dhe hetimit duhet të shihen si dy metoda apo mënyra, përmes të cilave synohet arritja e të vërtetës. Pra, nuk duhet të konsiderohen ndryshe veçse si dy anë të një medalje. Prandaj, preferohet që sikurse edhe vendet tjera me sistem të zhvilluar juridik të së drejtës kontinentale, të kemi një balancim në mes të këtyre parimeve (parimit të shqyrtimit dhe hetimit). Përrjashtimisht, rrethanat në Kosovë, posaçërisht numri i madh i lëndëve gjyqësore civile të pazgjidhura, mund të kërkojnë një rol më aktiv të gjykatës. Kjo me gjasë arsyeton edhe ndryshimet, plotësimet e fundit të LPK, ku gjykatës i është shtuar edhe një obligim, që ajo 'ex officio' të propozojë marrjen e provave dhe të provuarit me anë të ekspertizës. Edhe pse dihet mirëfilli se kur merret parasysh autoriteti ligjor që bartin gjykatat, roli i tyre mund të tejkalon madje rolin në kuptim të parimit të shqyrtimit dhe hetimit. Për faktin se, gjykata duhet të kujdeset në mbarëvajtjen dhe zhvillimin normal të procesit, i cili konsiston në caktimin e seancave apo shtyrjen e tyre, kohëzgjatjen e afateve gjyqësore, komunikimin e shkresave, letërthirrjeve, vendimeve, kujdesin që materiali faktik të paraqitet në mënyrë të rregullt dhe në pajtim me dispozitat ligjore.

⁹⁵ Article 6 paragraph 2, 3, Treaty on European Union, *Official Journal of the European Union (C 83/13)*.

⁹⁶ Andrews, N. *Fundamental Principles of Civil Procedure: Order Out of Chaos*, pg. 20, University of Cambridge, 2006.

Ma.sc. Ardrit GASHI*

THE PRINCIPLE OF REVIEW AND OF INVESTIGATION IN CIVIL CONTESTED PROCEDURE*

SUMMARY

Depending on the nature of cases or issues, the legal civil process may be conducted pursuant to contested, non-contested and enforcement procedures. This thesis aims to study and elaborate only two basic principles of the civil procedure. Initiation and entire procedure as well as finalization of the civil procedure shall be fair and proper only when all its principles are entirely observed. Apart from dealing with these two principles (the principle of review and of investigation), the inter-connectedness, proximity and coordination of these principles with other principles of the civil procedure are emphasized. In this respect, it is critical to review briefly the notion of principles in general and their importance in guiding the civil procedure. Whereas the rest deals in detail with the principle of review and investigation, such as the notion and analytical insight into the historical and comparative aspects from the Roman law to the positive law. Under the positive legislation it has been deemed useful to compare the legislation of Kosovo with the legislation of some of the most representative countries from the civil law system and Anglo-Saxon system, as well as with some of the relevant international and European acts.

* PHD. Cand. at Civil Law Department, Faculty of Law, University of Prishtina.

